УДК 336.7; 368.914

Білоног А. П.

РОЗВИТОК КОМПАНІЙ ЗІ СТРАХУВАННЯ ЖИТТЯ В СИСТЕМІ НЕДЕРЖАВНОГО ПЕНСІЙНОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ

Розглянуто проблеми та перспективи діяльності компаній зі страхування життя в системі недержавного пенсійного забезпечення. Досліджено динаміку розвитку ринку страхування життя. Визначено шляхи підвищення ефективності добровільного пенсійного страхування.

Ключові слова: страхування життя; пенсійне страхування; пенсійне забезпечення.

Проведення економічної реформи зумовлює необхідність подальшого розвитку недержавного пенсійного забезпечення. За сучасних умов його система потребує глибокої трансформації в напрямі максимальної відповідності вимогам ринкової економіки. В Україні повною мірою функціонує лише солідарний рівень пенсійного страхування, тоді як упровадження другого рівня (обов'язкової накопичувальної системи) постійно відкладається. Водночас у розвинутих країнах через недержавне пенсійне страхування реалізується державна політика соціально-економічного захисту населення, а також формуються значні інвестиційні ресурси.

Необхідність розвитку недержавного пенсійного страхування в Україні спричинена, по-перше, істотними соціальними дисбалансами солідарної системи пенсійного забезпечення, які відображаються у високому рівні демографічного навантаження на працююче населення; по-друге, обмеженістю бюджетних ресурсів для забезпечення соціальних потреб і, як наслідок, зниження результативності виконання державою соціальних функцій.

Питанням розвитку недержавного пенсійного забезпечення присвячено праці таких науковців, як: С. Березіна, М. Вінер, В. Геєць, В. Гордієнко, Ю. Драбкіна, Б. Зайчук, С. Злупко, В. Колбун, Е. Лібанова, Б. Надточій, Ю. Палкін, М. Папієв, Д. Полозенко, І. Сахань, С. Сивак, Ю. Смоляр, Б. Сташків, Г. Терещенко та ін. Утім, актуальним для вивчення залишається розвиток компаній зі страхування життя в системі недержавного пенсійного забезпечення. Метою статті є окреслення перспектив розвитку недержавного пенсійного страхування.

На сьогодні розвиток добровільного пенсійного забезпечення в Україні гальмується нерозвинутістю фондового ринку, низьким рівнем доходів і недовірою населення до фінансових інститутів. Серед негативних чинників, які стримують розвиток недержавного пенсійного страхування, можна виокремити такі: недосконалість захисту прав споживачів страхових послуг; невелика клієнтська база страховиків, а також зосередження страхової діяльнос-

© Білоног А. П., 2014

ті переважно на майновому страхуванні юридичних осіб; нерозвинутість довгострокового страхування життя, недержавного пенсійного забезпечення та незадовільне правове регулювання діяльності страховиків у цій сфері; недостатність надійних фінансових інструментів для інвестування; значна кількість страхових компаній із низьким рівнем капіталізації, а також слабкий розвиток національного перестрахового ринку; недостатній рівень кадрового та наукового забезпечення розвитку недержавного пенсійного страхування; низька страхова культура населення; недостатня диверсифікованість механізмів пенсійного забезпечення.

Слід наголосити, що одними з пріоритетних напрямів зміцнення страхового ринку є особисте страхування [1], довгострокове страхування життя, участь страховиків у системі недержавного пенсійного забезпечення. Згідно із Законом України "Про недержавне пенсійне забезпечення" [2] страхові компанії також є учасниками системи недержавного пенсійного забезпечення шляхом укладення договорів страхування довічної пенсії з учасниками фонду, страхування ризику настання інвалідності або смерті учасника фонду відповідно до цього Закону та законодавства про страхування. У свою чергу, в Законі України "Про страхування" [3] йдеться про те, що предметом договору страхування можуть бути майнові інтереси, які не суперечать закону і пов'язані, зокрема, з життям, здоров'ям, працездатністю та пенсійним забезпеченням (особисте страхування). Таке страхування проводиться компаніями зі страхування життя. Страхові виплати за договором страхування життя здійснюються в розмірі страхової суми (її частини) та (або) у вигляді регулярних, послідовних виплат, обумовлених у договорі страхування сум (ануїтету).

За даними Національної комісії, що здійснює регулювання у сфері ринків фінансових послуг (далі – Нацфінпослуг) [4], загальна кількість страхових компаній (СК) на 01.01.2013 налічувала 414 установ, у тому числі СК "life" – 62, СК "non-life" – 352 компанії (станом на 01.01.2012 – 442 компанії, у тому числі СК "life" – 64, СК "non-life" – 378 компаній).

Валові страхові платежі (премії, внески) при страхуванні життя за 2012 р. становили 1 809,5 млн грн, що на 34,4 % більше, ніж за 2011 р. (1 346,4 млн грн). Структура надходжень валових страхових платежів (премій, внесків) за 2012 р. мала такий вигляд: 1 667,6 млн грн (92,2 %), що надійшли від фізичних осіб; 141,9 млн грн (7,8 %), що надійшли від юридичних осіб.

За 2012 р. було застраховано 1 347 765 фізичних осіб, а станом на 01.01.2013 – 4 161 995 фізичних осіб.

Обсяг валових страхових виплат зі страхування життя за 2012 р. дорівнював 82,1 млн грн, що на 16,2 % більше порівняно з відповідним періодом 2011 р.

Структуру валових страхових премій та виплат зі страхування життя наведено на рисунках 1 і 2. Зокрема, дані рис. 1 свідчать про мізерні обсяги пенсійного страхування та недовіру населення до недержавного пенсійного забезпечення.

Обсяги надходжень валових страхових платежів і валових страхових виплат за 2008–2012 рр. наведено на рис. 3.

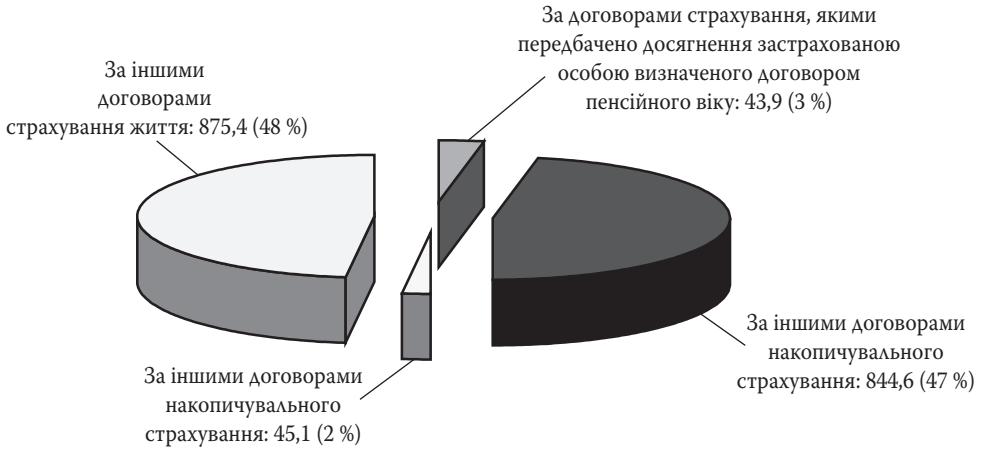

Рис. 1. **Структура валових страхових премій зі страхування життя станом на 01.01.2013,** *млн грн*

Джерело: Підсумки діяльності страхових компаній за 2012 рік [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.dfp.gov.ua/732.html.

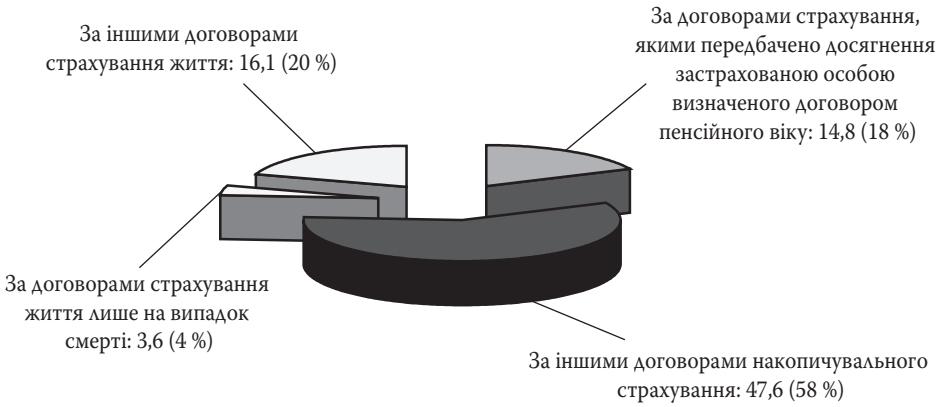

Рис. 2. **Структура валових страхових виплат зі страхування життя станом на 01.01.2013,** *млн грн*

Джерело: Підсумки діяльності страхових компаній за 2012 рік [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.dfp.gov.ua/732.html.

Згідно з наведеними на рис. 3 даними рівень страхових виплат є доволі низьким, зокрема у 2008 р. він становив 3,7 %, у 2009 р. – 7,6, у 2010 р. – 5,8, у 2011 р. – 5,2, у 2012 р. – 8,1 %. Для порівняння: у Великобританії рівень страхових виплат досягає приблизно 70 %. Зауважимо, що такий показник безпосередньо позначається на довірі споживачів до страхових продуктів.

Довгострокове страхування життя зазнає негативного впливу певних норм Закону України "Про страхування" [3]. Зокрема, відповідно до цього Закону

Рис. 3. **Динаміка страхових премій і страхових виплат зі страхування життя,** *млн грн*

Д ж е р е л о: Підсумки діяльності страхових компаній за 2012 рік [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.dfp.gov.ua/732.html.

зазначена у договорі страхування життя величина інвестиційного доходу не повинна перевищувати 4 % річних, що в умовах вітчизняних реалій (темпи інфляції) є невигідним для споживача послуг із пенсійного страхування.

Водночас згідно із зазначеним Законом договором страхування життя може бути передбачено індексацію (зміну) за офіційним індексом інфляції розміру страхової суми та (або) страхових виплат протягом дії договору страхування життя за умови відповідної індексації (зміни) розміру страхового платежу (страхового внеску, страхової премії). Порядок та умови індексації визначаються правилами і договором страхування. Втім, страхові компанії, користуючись юридичним інструментарієм, намагаються лише мінімізувати виплати, що робить довгострокові договори за пенсійним страхуванням невигідними для споживачів.

Забезпечення майбутніх виплат страхових сум залежить від страхових резервів, які поділяються на технічні резерви і резерви зі страхування життя (математичні). Формування резервів зі страхування життя, медичного страхування і обов'язкових видів страхування здійснюється окремо від інших видів страхування.

Страховики зобов'язані вести облік договорів страхування і вимог (заяв) страхувальників стосовно виплати страхової суми або страхового відшкодування за формою, яка забезпечить отримання інформації, необхідної для врахування при формуванні страхових резервів. Уповноважений орган може встановити порядок та форму ведення обліку договорів страхування і вимог (заяв) страхувальників щодо виплати страхової суми або страхового відшкодування.

Страховики також зобов'язані формувати і вести облік таких технічних резервів за видами страхування (крім страхування життя): незароблених

премій (резерви премій), котрі включають частки від сум надходжень страхових платежів (страхових внесків, страхових премій), що відповідають страховим ризикам, які не минули на звітну дату; збитків, зокрема зарезервованих несплачених страхових сум та страхових відшкодувань за відомими вимогами страхувальників, з яких не прийнято рішення щодо виплати або відмови у виплаті страхової суми чи страхового відшкодування.

Величина резервів незароблених премій на будь-яку звітну дату встановлюється залежно від часток надходжень сум страхових платежів (страхових премій, страхових внесків), які не можуть бути меншими 80 % загальної суми надходжень страхових платежів (страхових премій, страхових внесків), із відповідних видів страхування у кожному місяці з попередніх дев'яти місяців (розрахунковий період) і обчислюється в такому порядку: частки надходжень сум страхових платежів (страхових премій, страхових внесків) за перші три місяці розрахункового періоду множаться на одну четверту; частки надходжень сум страхових платежів (страхових премій, страхових внесків) за наступні три місяці розрахункового періоду множаться на одну другу; частки надходжень сум страхових платежів (страхових премій, страхових внесків) за останні три місяці розрахункового періоду множаться на три четвертих; одержані добутки додаються.

У цьому разі останній місяць розрахункового періоду складатиметься із кількості днів на дату розрахунку. Страховики можуть прийняти рішення про запровадження з початку календарного року згідно зі встановленою уповноваженим органом методикою формування і ведення обліку таких технічних резервів за видами страхування, іншими ніж страхування життя: резерв незароблених премій; резерв заявлених, але не виплачених збитків; резерв збитків, які виникли, але не заявлені; резерв катастроф; резерв коливань збитковості. Страховики зобов'язані письмово повідомити уповноважений орган про запровадження формування і ведення обліку зазначених резервів не пізніше як за 45 днів до початку календарного року.

За 2012 р. величина зміни резервів зі страхування життя становила 581,6 млн грн (таблиця). Вісім СК "Life" за підсумками 2012 р. отримали від'ємне значення показника величини зміни резервів зі страхування життя, що пов'язано з достроковим розірванням договорів страхування. Приріст резервів зі страхування життя у двох страхових компаніях "Life" за результатами 2012 р. дорівнював 169,5 та 102,2 млн грн (29,1 та 17,6 % загального приросту резервів відповідно).

Станом на 01.01.2013 обсяг загальних активів страховиків становив 56 225 млн грн, що на 16,8 % більше порівняно з відповідним показником на 01.01.2012. Величина активів, визначених ст. 31 Закону України "Про страхування", збільшилася відповідно на 70,5 % (до 48 832 млн грн). Водночас головною проблемою страховиків залишається недостатність ліквідних фінансових інструментів для проведення ефективної політики інвестування коштів. Розміщення страхових резервів, як зазначалося, здійснюється згідно зі ст. 31 Закону України "Про страхування", де визначено перелік активів за відповідними категоріями.

Таблиця

Динаміка резервів зі страхування життя, *млн грн*

Показник	2010	2011	2012	Темпи приросту, %
				2012/2011
Величина зміни резервів зі страхування життя, у тому числі:	396,2	486,5	581,6	19,6
– інвестиційні доходи, що застосовуються для розрахунку страхових тарифів;	60,1	69,5	89,9	29,3
– індексація розмірів страхових сум та/або страхових виплат за офіційним індексом інфляції;	24,3	32,0	39,1	22,3
– частина інвестиційного доходу від розміщення коштів резервів зі страхування життя, що залишилася після передбачених ст. 9 Закону України "Про страхування" обов'язкових відрахувань у математичні резерви та вирахувань витрат страховика на ведення справи;	83,2	72,4	118,1	63,1
– загальний обсяг збільшення розмірів страхових сум та/або страхових виплат (бонусів), які визначено за іншими фінансовими результатами діяльності згідно з договорами страхування, що передбачають участь страхувальника в інвестиційному доході страховика;	5,7	8,9	12,0	34,9
– величина зміни розмірів страхових сум та/або страхових виплат за договорами страхування, грошові зобов'язання за якими визначено у вільноконвертованій валюті або розрахункових величинах	–2,3	0,1	1,1	1045,9

Джерело: Підсумки діяльності страхових компаній за 2012 рік [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.dfp.gov.ua/732.html.

Станом на 01.01.2012 обсяг активів, дозволених для представлення коштів страхових резервів, дорівнював 48 832 млн грн (майже вдвічі більше, ніж на відповідну дату 2011 р.), які в розмірі 13 073 млн грн використано з метою представлення коштів страхових резервів.

Структура активів страхових компаній, визначених ст. 31 Закону України "Про страхування", для представлення страхових резервів станом на 01.01.2013 порівняно з інформацією на 01.01.2012 зазнала таких змін: на 17 336,2 млн грн (майже вдвічі) збільшився обсяг активів, дозволених для представлення акціями, і становив 29 865,2 млн грн (або 61,2 % загального обсягу активів); на 1162,4 млн грн (або на 80,3 %) збільшився обсяг активів, дозволених для представлення цінними паперами, що емітуються державою, і становив 2609,9 млн грн (або 5,3 % загального обсягу активів); на 921 млн грн (або на 11,9 %) збільшився обсяг активів, дозволених для представлення банківськими вкладами (депозитами), і становив 8746,1 млн грн (або 17,9 % загального обсягу активів); на 615,1 млн грн (або на 77,7 %) збільшився обсяг активів,

дозволених для представлення правами вимог до перестраховиків-нерезидентів, і становив 1 406,2 млн грн (або 3 % загального обсягу активів).

У структурі активів, якими представлені технічні резерви та резерви зі страхування життя, станом на 01.01.2013 порівняно з інформацією на 01.01.2012 відбулися такі зміни: на 939,7 млн грн (або на 76,4 %) збільшився обсяг активів, дозволених для представлення цінними паперами, що емітуються державою, і становив 2 168,4 (або 16,6 % загального обсягу активів); на 418 млн грн (або на 7,8 %) зріс обсяг коштів у банківських вкладах (депозитах) і дорівнював 5 750,6 млн грн (або 44 % загального обсягу активів, якими представлені технічні резерви та резерви зі страхування життя); вдвічі збільшився обсяг активів, дозволених для представлення правами вимог до перестраховиків-нерезидентів, і становив 1 215,1 млн грн (або 9,3 % загального обсягу активів); на 246 млн грн (або на 18,2 %) зменшився обсяг коштів, дозволених для представлення акціями, і складав 1107,4 млн грн (або 8,5 % загального обсягу активів, якими представлені технічні резерви та резерви зі страхування життя).

Структура активів, якими представлені технічні резерви, станом на 01.01.2013 порівняно з інформацією на 01.01.2012 змінилася таким чином: на 429,7 млн грн (удвічі) збільшився обсяг активів, дозволених для представлення цінними паперами, що емітуються державою, і становив 829,5 млн грн (або 8,5 % загального обсягу активів); на 365,9 млн грн (або на 8,9 %) зріс обсяг коштів у банківських вкладах (депозитах) і дорівнював 4 464,3 млн грн (або 45,5 % загального обсягу активів, якими представлені технічні резерви); на 626,4 млн грн (або на 125 %) збільшився обсяг активів, дозволених для представлення правами вимог до перестраховиків-нерезидентів, і становив 1 127,6 млн грн (або 11,5 % загального обсягу активів); на 172,7 млн грн (або на 14,6 %) зменшився обсяг коштів, дозволених для представлення акціями, і нараховував 1012,4 млн грн (або 10,3 % загального обсягу активів, якими представлені технічні резерви та резерви зі страхування життя).

У структурі активів, якими представлені резерви зі страхування життя, станом на 01.01.2013 порівняно з інформацією на 01.01.2012 відбулися такі зміни: на 52,1 млн грн (або на 4,2 %) збільшився обсяг коштів у банківських вкладах (депозитах) і становив 1286,3 млн грн (або 39,5 % загального обсягу активів, якими представлені резерви зі страхування життя); на 509,7 млн грн (або на 61,5 %) збільшився обсяг коштів, вкладених у цінні папери, що емітуються державою, і становив 1338,9 млн грн (або 41,1 % загального обсягу активів, якими представлені резерви зі страхування життя); на 73,2 млн грн (або на 43,5 %) зменшився обсяг коштів, вкладених в акції, і становив 95,1 млн грн (або 2,9 % загального обсягу активів, якими представлені резерви зі страхування життя). На рис. 4 відображено структуру загальних активів, дозволених для представлення коштів страхових резервів (ст. 31 Закону України "Про страхування").

Таким чином, інвестиції в економіку становили лише 0,1 % (торішній показник – 0,3 %), тобто навіть наявний інвестиційний потенціал страхових компаній не використовується на інвестиції у розвиток національної економіки.

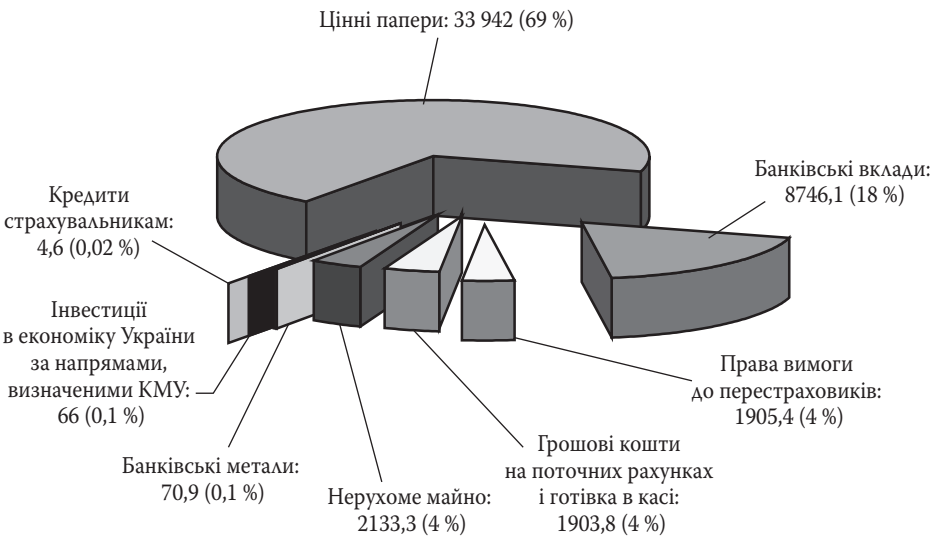

Рис. 4. **Структура активів, дозволених для представлення коштів страхових резервів, станом на 31.12.2012,** *млн грн*

Джерело: Підсумки діяльності страхових компаній за 2012 рік / Національна комісія, що здійснює державне регулювання у сфері ринків фінансових послуг [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://nfp.gov.ua/files/OgliadRinkiv/SK/SK_IV_kv_%202012.pdf.

На жаль, несприятливі умови для інвестування, відсутність надійних інвестиційних інструментів і державних гарантій під інвестиційні проекти, недосконаліть податкового законодавства негативно впливають на інвестиційну привабливість страхового ринку України, а відтак уповільнюють його розвиток. Загальний рівень інвестиційної привабливості вітчизняного страхового ринку 52 % експертів визначили як середній [5].

З огляду на це слід наголосити, що важливим чинником успішного розвитку вітчизняного ринку страхування життя є практичне, виважене й ефективне його регулювання.

Сектору страхування життя властиві швидкі структурні зміни і високий рівень інновацій. Саме тому необхідна постійна адаптація пріоритетів регулювання, що передбачають очікування майбутніх подій, до тенденцій розвитку вітчизняного ринку страхування життя з урахуванням зарубіжного досвіду.

Прагнучи збільшити питому вагу страхування життя на вітчизняному страховому ринку, законодавець встановив податкові преференції для страхувальників: страхові платежі юридичних осіб можна включати до складу валових витрат, якщо їх сума не перевищує 15 % сум нарахованої заробітної плати; не підлягають обкладенню НДФО і не нараховуються на них страхові внески.

Страхувальники – фізичні особи можуть реалізувати право на податковий кредит. Водночас, як свідчить аналіз, поточна ситуація на ринку страхування життя не виправдовує очікувань страховиків та експертів страхового ринку.

В Україні рівень споживання послуг зі страхування життя як громадянами, так і організаціями всіх форм власності перебуває нині на низькому рівні. При цьому попит юридичних і фізичних осіб щодо страхування принципово відрізняється. Це виявляється в різних мотивах і стимул-реакціях, що визначають прагнення потенційного страхувальника застрахуватися на пропонованих страховими компаніями умовах.

Разом з тим країна намагається розв'язати проблему соціально значимих ризиків, а таким насамперед є пенсійне страхування, за допомогою працедавців і самих громадян.

Зауважимо, що нині вітчизняний бізнес сплачує не лише податок на прибуток, але і так звані соціальні податки, вкрай високі для нормального розвитку бізнесу. Такий податковий тягар часто є непосильним для українських підприємців і не сприяє впровадженню соціальних проектів. Доки в Україні не буде умов для стимулювання соціальних програм, доти не буде й відповідного рівня соціальної відповідальності.

З огляду на це передусім потрібно оновлювати законодавчу базу, щоб дати можливість підприємствам розвиватися, а також розробити податкові закони, які сприятимуть соціальній стабільності. Як свідчить зарубіжний досвід, у багатьох країнах державне пенсійне страхування обов'язкове для тих осіб, чий щомісячний дохід до вирахування податків не перевищує певної суми. Співробітники компаній, які заробляють більше цієї суми, можуть відмовитися від послуг держави і звернутися до приватного страхування.

Саме корпоративне накопичувальне та пенсійне страхування при певних мотивуючих чинниках, податкових стимул-реакціях може стати стратегічним у розвитку ринку страхування життя. Працівники підприємств більше довіряють своєму керівництву, і лише усвідомивши згодом вигоду страхування життя, вони почнуть додатково оплачувати страхові внески і самостійно укладати нові договори (ризикові, накопичувальні, інвестиційні).

Встановлення податкових стимул-реакцій до розвитку довгострокового страхування життя повинно стати пріоритетним на фінансовому ринку заради економічної та соціальної стабільності суспільства.

Головними принципами державного регулювання ринку страхування життя мають залишатися:

— доцільність – необхідність державного регулювання господарських відносин з метою розв'язання наявних проблем;
— адекватність – відповідність форм і рівня державного регулювання господарських відносин ринковим вимогам з урахуванням усіх прийнятних альтернатив;
— ефективність – забезпечення досягнення максимально можливих позитивних результатів унаслідок регуляторних дій за рахунок мінімально необхідних витрат ресурсів суб'єктів господарювання, громадян і держави;
— збалансованість – забезпечення в регуляторній діяльності балансу інтересів суб'єктів господарювання, громадян і держави;
— передбачуваність – послідовність регуляторної діяльності, відповідність її цілям державної політики, а також планам підготовки проектів

регуляторних актів, яка дає змогу суб'єктам господарювання здійснювати планування своєї діяльності;
— прозорість – відвертість щодо фізичних і юридичних осіб та об'єднання дій органів регулювання на всіх етапах законотворчої діяльності.

Необхідно, щоб регулювання розвитку ринку страхування життя не відокремлювалося від реальних тенденцій та обставин, тобто від об'єктивних відносин, у яких реалізуються інтереси основних учасників ринку: страхувальників, страховиків і держави.

Встановлення критеріїв і нормативів достатності капіталу, диверсифікації та якості активів страховика; вимог до формування, розміщення і обліку страхових резервів; оподаткування страхової діяльності; вимог до посередницької діяльності, якості страхових продуктів і продажів – це далеко не повний перелік проблем, що потребують зваженого і ефективного врегулювання.

На наш погляд, лише органічний взаємозв'язок досліджень економічних реалій та практичного досвіду ринкової діяльності, досягнення консенсусу між усіма учасниками ринку страхування життя і визначення конкретних шляхів вигідного поєднання інтересів страхувальників, страховиків і держави стануть корисними для розвитку довгострокового страхування життя і пенсійного страхування в Україні.

Також доцільно законодавчо закріпити стратегічні підходи, які мають бути підґрунтям державної політики у сфері недержавного пенсійного страхування, створення законодавчих та економічних умов для стимулювання розвитку його системи, визначити основну мету, завдання і напрями розвитку на період до 2020 р. відповідно до головних стратегічних цілей розвитку країни.

Ключовою метою вдосконалення функціонування страхових компаній у системі недержавного пенсійного забезпечення є посилення соціального захисту осіб, які втратили працездатність, гарантування гідного рівня їх життя внаслідок стійкого розвитку системи недержавного пенсійного забезпечення.

Результатом окреслених кроків стане залучення інвестиційних ресурсів у національну економіку за рахунок забезпечення ефективного функціонування ринку страхових пенсійних послуг з урахуванням світового досвіду, застосування сучасної ринкової інфраструктури та фінансових інструментів.

Для цього необхідно вирішити такі завдання: забезпечити диверсифікованість схем приватного недержавного пенсійного страхування; підвищити ефективність нагляду за страховими компаніями, які здійснюють пенсійне страхування; запровадити принципи страхового нагляду відповідно до стандартів Міжнародної асоціації органів страхового нагляду; забезпечити захист прав споживачів страхових пенсійних послуг та створити систему гарантування страхових виплат за договорами страхування життя; розширити клієнтську базу страховиків зі страхування життя; забезпечити обіг надійних фінансових інструментів для інвестування; підвищити рівень капіталізації страхових компаній зі страхування життя; збільшити ефективність кадрового та наукового потенціалу розвитку недержавного пенсійного страхування;

покращити страхову культуру населення; забезпечити диверсифікацію механізмів пенсійного забезпечення, економічне стимулювання розвитку недержавного пенсійного страхування, запровадження програм спільного інвестування тощо.

Подальший розвиток недержавного пенсійного страхування сприятиме: соціально-економічному захисту населення; зміцненню довіри страхувальників, насамперед населення, до страховиків та страхових посередників; залученню довгострокових фінансових ресурсів, що формуються у сфері страхування, для здійснення інвестицій в економіку України.

Принципи, на яких ґрунтуватиметься подальший розвиток недержавного пенсійного страхування, мають враховувати інтереси його професійних учасників, споживачів страхових пенсійних послуг і держави.

Основними принципами розвитку страхового ринку є: вільний рух капіталів та страхових пенсійних послуг на території України; захист прав споживачів страхових пенсійних послуг; формування системи гарантування забезпечення виплат за договорами довгострокового страхування життя та договорами страхування, передбаченими Законом України "Про недержавне пенсійне забезпечення"; вільний вибір страховика; прозорість діяльності учасників страхового ринку у сфері пенсійного забезпечення; уніфікація процедур пенсійного страхування; широке використання зарубіжного досвіду, запровадження якого є прийнятним для України; ефективне державне регулювання та нагляд у сфері страхування, а також розвиток системи пруденційного нагляду, включаючи впровадження системи оцінки діяльності страховиків на основі застосування міжнародних стандартів обліку і фінансової звітності; рівність перед законом усіх учасників страхового ринку (ринку пенсійних послуг); функціонування страхового ринку на засадах вільної конкуренції.

Головні напрями, за якими розвиватиметься ринок недержавного пенсійного страхування, такі: удосконалення правових засад захисту прав споживачів страхових пенсійних послуг; забезпечення ефективного державного регулювання і нагляду у сфері страхування з урахуванням визнаних на міжнародному фінансовому ринку принципів та стандартів, рекомендованих Міжнародною асоціацією органів нагляду за страховою діяльністю; сприяння розвитку довгострокового страхування життя, участі страховиків у системі недержавного пенсійного забезпечення; підвищення рівня капіталізації страховиків зі страхування життя, їхньої фінансової надійності та платоспроможності; підвищення рівня страхової культури населення; формування системи кадрового та наукового забезпечення страхового ринку.

Слід наголосити, що державна політика розвитку недержавного пенсійного страхування має ґрунтуватися на зміцненні ринкових засад діяльності його учасників та застосуванні переважно непрямих методів впливу на процеси, що відбуваються у сфері пенсійного страхування, шляхом удосконалення нормативно-правової бази і запровадження міжнародних принципів та стандартів державного регулювання і нагляду. Це сприятиме створенню конкурентного та безпечного середовища на страховому ринку, рівних умов

для діяльності страховиків, що дасть змогу підвищити якість страхових послуг та знизити їх вартість.

Державна політика розвитку недержавного пенсійного страхування реалізовуватиметься за такими напрямами: вдосконалення системи ліцензування страхової діяльності; запобігання неплатоспроможності (банкрутству) страховиків; здійснення послідовного переходу Нацфінпослуг до пруденційного нагляду; впровадження нових інформаційних технологій з управління страховою діяльністю та звітності учасників страхового ринку в електронній формі; запровадження консолідованого нагляду за діяльністю страховиків, що входять до фінансових груп; удосконалення нормативно-правової бази з регулювання та нагляду за формуванням і розміщенням страхових резервів.

У зв'язку із цим необхідно вжити такі заходи:

1) підвищити рівень захисту інтересів споживачів страхових пенсійних послуг: удосконалити порядок ліцензування діяльності страховиків, посилити вимоги до джерел формування статутного капіталу та фінансового становища засновників (учасників) страховиків і осіб, що володіють значною часткою статутного капіталу страховиків, а також до оцінювання їхньої ділової репутації з метою запобігання використанню страхового ринку для легалізації доходів, одержаних злочинним шляхом; удосконалити моніторинг діяльності страховиків та посилити контроль за дотриманням страховиками вимог до забезпечення платоспроможності, фінансової стійкості, розміру чистих активів і статутного капіталу компаній зі страхування життя; запровадити систему пруденційного нагляду, що передбачає максимальний облік у діяльності страховиків таких параметрів, як рівень ризиків, адекватність оцінювання страховиком реального рівня ризику, якість внутрішньої системи управління і контролю за ризиками, відповідний бухгалтерський облік і фінансова звітність, виявлення недоліків у діяльності страховиків на ранніх стадіях їх розвитку; забезпечити консолідований нагляд за страховиком страхової групи (страхового холдингу) та розробити порядок оцінювання всіх прийнятих ним ризиків; створити фонд гарантування страхових виплат за договорами страхування життя; удосконалити нормативно-правову базу щодо формування та розміщення страхових резервів, порядку купівлі валюти, доступу страховиків до ринків цінних паперів іноземних емітентів;

2) забезпечити стабільність розвитку ринку страхування життя (пенсійного страхування): вдосконалити систему правового забезпечення та системи регулювання, нагляду і контролю за діяльністю компаній зі страхування життя; забезпечити ефективне державне регулювання та нагляд у сфері страхування з урахуванням принципів та стандартів, рекомендованих Міжнародною асоціацією органів нагляду за страховою діяльністю; здійснити подальшу адаптацію законодавства України у сфері страхування життя до законодавства Європейського Союзу; внести зміни до законодавства щодо розвитку довгострокового страхування життя, участі страховиків у системі недержавного пенсійного забезпечення; запровадити стимулюючу податкову політику для розвитку особистого страхування, довгострокового страхування життя, участі страховиків у системі недержавного пенсійного забезпечення, обов'язкового медичного страхування;

3) підвищити капіталізацію страхових компаній та забезпечити конкурентоспроможність національного ринку страхування життя (пенсійного страхування): сприяти концентрації страхового ринку шляхом внесення змін до законодавства щодо формування статутного капіталу, гарантійного фонду та вільних резервів, а також поетапному впровадженню у страховий сектор міжнародних стандартів бухгалтерського обліку та фінансової звітності;

4) посилити прозорість діяльності учасників ринку страхування життя (пенсійного страхування): визначити вимоги до оприлюднення інформації про діяльність страховиків та страхових посередників у електронних і друкованих засобах масової інформації; установити порядок оприлюднення інформації (крім інформації з обмеженим доступом) про результати діяльності страховиків та страхових посередників, а також інформації щодо їх фінансового становища;

5) підвищити рівень страхової культури населення – розробити державну цільову програму інформування населення через засоби масової інформації про страхування життя (пенсійне страхування), його стан та перспективи розвитку, переваги отримання цього виду страхових послуг.

Список використаних джерел

1. Про схвалення Концепції розвитку страхового ринку України до 2010 року : розпорядження Кабінету Міністрів України від 23.08.2005 № 369-р [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://uazakon.com/document/fpart40/idx40508.htm.
2. Про недержавне пенсійне забезпечення : закон України від 09.07.2003 № 1057-IV [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/1057-15/print1361270491007321.
3. Про страхування : закон України від 07.03.1996 № 85/96-ВР [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://zakon1.rada.gov.ua/laws/show/85/96-%D0%B2%D1%80/ print1373554688442599.
4. Підсумки діяльності страхових компаній за 2012 рік [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.dfp.gov.ua/732.html.
5. *Василенко А.* Інвестиційна діяльність страхових компаній України: стратегія та пріоритети / А. Василенко, В. Тринчук // Страхова справа. – 2006. – № 3 (23) [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://forinsurer.com/public/07/01/24/2839.

Стаття надійшла до редакції
26 березня 2014 року